УДК 378

DOI: 10.12958/2227-2844-2021-1(339)-2-159-169

Щупко Світлана Олександрівна,
викладач кафедри інформаційної та соціокультурної діяльності
соціально-гуманітарного факультету Західноукраїнського
національного університету, м. Тернопіль, Україна.
supkonina@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-9094-0415>

СУЧАСНИЙ ПІДХІД ДО НАВЧАННЯ СИНТАКСИСУ СКЛАДНОГО РЕЧЕННЯ В ОСНОВНІЙ ШКОЛІ

Важливе місце в курсі навчання української мови в основній школі належить синтаксису речення. В організації неперервної мовної освіти синтаксис речення має вершинний характер. Комунікативний та інтерактивний аспект спілкування залежить не тільки від активного словникового запасу мовця, але й від опанування синтаксичної будови мови як засобу спілкування, від оволодіння закономірностями сполучуваності слів і побудови речень, вміння комунікативно доцільно користуватися ними в різних мовленнєвих ситуаціях.

Елокуція словесного матеріалу включає синтаксичну стрункість, національну самобутність мовлення, інформаційну насиченість, а також семантичне та синтаксичне багатство мовлення. Синтаксична компетентність тісно пов'язана з високим рівнем загальної культури учнів у її мисленнєвому, почуттєвому та поведінковому проявах, тобто віддзеркалює процеси мовомислення та мовотворення в неперервній мовній освіті.

Синтаксичний матеріал сам по собі не легкий для засвоєння. Кожна синтаксична одиниця відзначається багатогранністю та різноманітністю ознак і властивостей, що характеризують її структуру семантику, особливості функціонування в мовленні. Для осмислення їх необхідні вміння аналізувати, зіставляти факти, робити узагальнення і висновки.

Завдяки пропедевтичній підготовці до систематичного курсу синтаксису речення під час опрацювання несинтаксичних розділів шкільної програми, учні основної школи мають змогу практично ознайомитись з багатьма синтаксичними засобами, використовувати їх у власному мовленні, а це послужить передумовою для посилення комунікативного та стилістичного аспектів систематичного курсу синтаксису.

Мета статті – створити умови для розвитку граматичного ладу мовлення учнів (на основі проведення пропедевтичної роботи); визначити роль і практичне значення шкільного курсу синтаксису речення в досягненні цілей мовної освіти.

Сучасна теорія синтаксису речення відзначається оригінальністю підходів, концепцій та аспектів дослідження. Методику навчання синтаксису в різних його аспектах (семантичному, комунікативному, структурному, стилістичному та ін.) досліджували такі відомі науковці як О. Пешковський, О. Потебня, І. Білодід, О. Бондаренко, В. Бабайцева, Н. Іваницька, А. Загнітко, В. Мельничайко, М. Плющ, Н. Голуб та ін.

Сучасна ідея вчення про складне речення – утвердження його центрального місця в граматичній системі мови, виняткової ролі в мислетворчості, оформленні думки, мовленнєвій діяльності та комунікації.

Але, на жаль, ефективність навчання синтаксису складного речення в основній школі не достатня. Спостерігається зниження інтересу учнів до вивчення синтаксису; недостатнє засвоєння школярами синтаксичної теорії. Учням основної школи важко розпізнавати синтаксичні функції слів; визначати структуру речення та його граматичну основу; розрізняти просте та складне речення; встановлювати смислові особливості та ознаки кожного різновиду речення тощо.

Тому необхідно шукати додаткові резерви підвищення ефективності навчального процесу. Одним із таких резервів є синтаксична робота, здійснювана під час вивчення несинтаксичних тем – морфеміки, словотвору, лексики, морфології. Вивчення, наприклад, морфології на синтаксичні основи дозволяє реалізувати багато дидактичних завдань: ознайомити учнів з багатьма видами словосполучень; закріпити вивчені раніше синтаксичні теми; продемонструвати деякі синтаксичні конструкції, які докладно будуть розглянуті пізніше. Завдяки такій пропедевтичній роботі, ставлення учнів до вивчення синтаксису речення в українській мові стає більш свідомим і відповідальним. Школярі охоче виконують класні та домашні вправи, активно включаються у колективний аналіз мовного матеріалу, у виявлення та виправлення помилок у зв'язних висловлюваннях.

Синтаксис як наука – це розділ граматики, що вивчає синтаксичну будову української мови, форму та зміст синтаксичних одиниць, правила їх функціонування. Вживається цей термін у більш вузьких, спеціальних значеннях, зокрема: а) синтаксичні властивості окремих одиниць, тобто їх синтаксичні характеристики, синтаксичні можливості, наприклад, синтаксис простого речення, синтаксис складного речення, синтаксис тексту; б) синтаксичні особливості функціональних стилів сучасної української літературної мови (синтаксис наукового стилю, публіцистичного, художнього, офіційно-ділового та ін.); в) індивідуальне явище – синтаксис мови письменника, синтаксичні особливості, характерні для творів того чи іншого письменника, поета.

В сучасному мовознавстві предметом українського синтаксису є система синтаксичних одиниць, їх формально-граматична та семантична структура, синтаксичні зв'язки (предикативний, сурядний, підрядний, безсполучниковий), семантико-синтаксичні відношення (у

складносурядному реченні – єднальні, протиставні, розділові, у складнопідрядному – часові, причинно-наслідкові, умовні, допустові та ін.).

В основній школі методика навчання синтаксису складного речення ґрунтувалася на системно-описовому принципі, за якого синтаксичні одиниці висвітлювалися як формальна система. Проте вивчення синтаксичних явищ на рівні синтаксичного розбору речення, аналізу текстів, складання речень за схемами тощо, не дає можливості вивчати синтаксичну будову української мови як динамічну систему, досліджувати функціонування синтаксичних одиниць у різних мовленнєвих актах, комунікативно доцільно користуватися синтаксичними засобами.

Багато мовознавців у розумінні семантичної структури речення йдуть від структури до семантики. При цьому зазначається, що з погляду аналізу речення в семантичному аспекті воно вивчається передусім як одиниця мови, а не мовлення. На особливу увагу в цьому плані заслуговують думки Г. Золотової про те, що «нема синтаксису несемантичного, як нема мови не комунікативної» (Золотова, 1988, с. 368), що звернення до семантики зосереджує увагу на зв'язку мови з дійсністю, що осмислення ролі семантики стає для синтаксису відкриттям, яке повинне сприяти вдосконаленню синтаксичної теорії, звільненню її від протиріч логіцизму та морфологізму.

Навчання синтаксису складного речення української мови на сучасному етапі має бути комунікативно-спрямованим і зорієнтованим передусім на формування в учнів основної школи вмінь і навичок вільно, комунікативно виправдано користуватися засобами мови в усіх видах мовленнєвої діяльності. Важливо донести до учнів специфіку організації синтаксичного рівня системи української мови, зокрема особливості побудови мовних синтаксичних конструкцій, структурно-семантичні характеристики синтаксичних категорій, правила інтонсування різних типів речень та використання їх у мовленні для ефективного здійснення комунікативного наміру тощо.

Передбачено шість етапів навчання синтаксису речення в загальноосвітній середній школі, зокрема:

а) практичне ознайомлення із синтаксичними одиницями в початковій школі (види речень за метою висловлювання, головні та другорядні члени речення, засоби зв'язку слів у реченні, однорідні члени речення тощо);

б) вивчення основних понять синтаксису та пунктуації (5 клас);

в) пропедевтичне навчання синтаксису під час опанування морфології, що дає можливість підготувати учнів до засвоєння систематичного курсу синтаксису (6-7 класи) – *морфологічний і семантичний аспекти синтаксису*;

г) систематичний курс навчання синтаксису складного речення (8-9 класи) – *комунікативний і стилістичний аспекти синтаксису*;

д) удосконалення комунікативних умінь і навичок учнів на основі узагальнення й систематизації відомостей про синтаксис української мови (10-11 класи).

Основною лінгводидактичною ідеєю шкільної практики є навчання морфології на синтаксичній основі. Синтаксичний матеріал сам по собі нелегкий для засвоєння. Кожна синтаксична одиниця відзначається багатогранністю та різноманітністю ознак і властивостей, що характеризують її структуру, семантику, особливості функціонування в мовленні. Щоб осмислити все це, необхідно вміти зіставляти факти, аналізувати, робити узагальнення та висновки. Виникають й інші труднощі. Відчувається гостра нестача часу: при опрацюванні систематичного курсу синтаксису майже зовсім немає уроків закріплення знань, повторення та систематизації вивченого. Програмою не визначено і певної системи засвоєння синтаксичних закономірностей побудови тексту; конкретні відомості вводяться тільки в п'ятому класі, в наступних класах передбачено лише «повторення вивченого про текст». Отже, синтаксичні зв'язки на рівні тексту та засоби їх вираження доводиться вивчати в основному практично, у процесі виконання вправ.

В учнівських письмових висловлюваннях синтаксичні засоби використовуються нерівномірно. Вивчення синтаксису не тільки суттєво не позначається на структурі учнівських висловлювань, часто спостерігається зворотній процес – свідоме прагнення уникнути вживання тих конструкцій, побудова або пунктуаційне оформлення яких викликає у школярів певні сумніви.

В. Мельничайко зазначає, що до рідко вживаних учнями засобів належать:

а) на рівні словосполучення – всі лексико-граматичні типи, крім іменникових і дієслівних; з відношеннями умови, причини, мети; з іменниковим керуванням; з залежним інфінітивом;

б) на рівні речення – не морфологізовані (не типові) способи вираження всіх членів речення; зокрема: інфінітив у ролі другорядного члена; всі види обставин, крім часу і місця; речення з риторичним запитанням; окличні речення; предикативні одиниці збільш ніж трьома другорядними членами; зі ставними словами; з кількома засобами ускладнення; з дієприкметниковими зворотами; дієприслівникові звороти зі значенням причини, умови, способу дії; відокремлені означення і прикладки з додатковим відтінком причини; всі види уточнювальних членів речення; не повні речення як самостійні синтаксичні одиниці; складносурядні речення з розділовими відношеннями компонентів; складнопідрядні речення з підрядними всіх видів, крім означальних, з'ясувальних і часових; з підрядними реченнями в інтерпозиції, з кількома підрядними; безсполучникові складні речення з різнотипними частинами; багатокомпонентні речення з різними типами зв'язку з більш ніж трьома предикативних частин (Мельничайко, 2017, с. 190).

Багато синтаксичних помилок в учнівських текстах. У структурі словосполучення – порушення лексичної сполучуваності компонентів, порушення норм дієслівного та іменного керування. У структурі речення – неправильний порядок слів, порушення граматичної координації підмета і присудка, сплутування прямої та непрямої мови, ознак складносурядних і складнопідрядних речень, нанизування предикативних частин, одноманітність засобів зв'язку в реченнях з послідовною підрядністю, тощо.

Тому, зрозуміло, що навчальний процес необхідно будувати так, щоб виявляти причини недоліків запобігати їм і усувати їх, збагачувати синтаксис писемного мовлення учнів, сприяти його правильності, точності, виразності. Це вимагає виконання багатьох конструктивних і творчих завдань, на які не завжди вистачає часу. Синтаксична робота не може бути зведена лише до спеціальних уроків опрацювання синтаксису, навіть до всіх уроків граматики. Необхідно шукати додаткові резерви для підвищення ефективності навчального процесу.

Синтаксична робота, здійснювана під час вивчення не синтаксичних тем – фонетики, словотвору, лексики, морфології – один із найважливіших таких резервів.

Програма з української мови (6-8 класи) передбачає вивчення розділів, які до синтаксису, безпосереднього стосунку не мають. Виникає загроза, що учні за два-три роки забудуть вивчене і втратять уже вироблені навички з синтаксису речення. Щоб цього не трапилося, необхідно набуті знання і вміння із синтаксису повторювати розширювати і поглиблювати під час опрацювання несинтаксичних розділів навчальної програми у 6-8 класах. Такі можливості є, і їх слід використовувати. При цьому реалізовується дидактичний принцип перспективності – готувати учнів до свідомого сприйняття наступних синтаксичних тем і розділів. Зокрема, термін «вивчення морфології на синтаксичній основі» передбачає використання відомостей з синтаксису, що стосуються таких питань як словосполучення, їх види, будова речення, його граматична основа, члени речення, прості ускладнені, складні речення, їх структура і засоби синтаксичного зв'язку, для засвоєння суто морфологічних явищ.

В. Мельничайко вказує:

«Синтаксична робота у процесі вивчення частин мови – якісно новий етап. Можливість її зумовлена тим, що функція повнозначного слова і окремих його форм визначається специфікою частини мови, до якої воно належить, з однією з ознак цієї частини мови, внаслідок чого морфологічні властивості виявляються невіддільними від синтаксичних. Деякі форми слів виконують визначальну роль в структурі речень певного типу (наприклад, давальний відмінок – одного з видів безособового речення: *Йому хотілось (здавалось, мріялось)*; форми наказового способу – спонукального речення, умовного способу – роль присудка головних частин у складнопідрядних речень зі сполучником

якби, предикативних прислівників (слів категорії стану *темно, цікаво, зрозуміло* – присудків безособових речень). Тому в курсі морфології характеристика частин мови з використанням синтаксичних понять і термінів (словосполучення, речення, член речення, граматична основа речення, складне речення тощо) не тільки бажана, а й необхідна. Розширюючи це коло понять, цілком можливо з пропедевтичною метою ввести терміни узгодження, керування, прилягання, називні і безособові речення, які природно вписуються в навчальний процес і не становлять для учнів додаткових труднощів» (Мельничайко, 2017, с. 196).

Для перевірки ефективності такого підходу до вивчення несинтаксичних тем у 6-7 класах в кінці навчального року варто запропонувати підсумкові завдання. Наприклад:

- 1) Перепишіть, поділяючи текст на речення.
- 2) Доповніть наведені речення другорядними членами.
- 3) З наведених слів утворіть кілька словосполучень і кілька речень.

Завдяки такому підходу до опрацювання програмового матеріалу, учні допускають 2,5-3 рази менше помилок у виконанні завдань порівняно з класом, де між рівневі зв'язки не були предметом постійної уваги.

При проведенні такої пропедевтичної роботи учні мають змогу практично ознайомитись з багатьма синтаксичними засобами, теоретичне вивчення яких передбачене в наступних класах. Це послужить передумовою для посилення комунікативного та стилістичного аспектів систематичного курсу синтаксису речення.

У 9 класі відбувається актуалізація пропедевтичних знань із синтаксису складного речення. Важливо, щоб учні основної школи свідомо опанували синтаксичну будову сучасної української літературної мови, як ефективний засіб спілкування, розуміли закономірності функціонування синтаксичних конструкцій, особливості їх використання в певній мовленнєвій ситуації відповідно до завдань комунікативного дискурсу, тобто вміли орієнтуватися на важливу в даний момент інформацію (зокрема під час бесіди, дискусії, дебатів, диспуту, навчального діалогу тощо). У цьому процесі важливе значення має послідовне урізноманітнення граматичної будови мовлення учнів на рівні словосполучення та різних видів речення (за метою виловлювання, характером граматичної основи, кількістю граматичних основ, зокрема просте, складносурядне, складнопідрядне, безсполучникове, складне речення з різними видами зв'язку та ін.).

Розглянемо, розроблену нами, лінгводидактичну систему навчання синтаксису складного речення учнів основної школи. Ця система інтегрує основоположні загальнодидактичні принципи (системність і послідовність, наступність, перспективність, науковість, зв'язок мовної теорії з мовленнєвою практикою та ін.) і лінгводидактичні принципи (принцип навчання синтаксису в поєднанні розвитку зв'язного мовлення;

принцип текстотворчості, принцип навчання в міжрівневому взаємозв'язку із морфологією, лексикою, стилістикою).

Принцип навчання синтаксису в поєднанні з розвитком зв'язного мовлення забезпечує реалізацію мовленнєвої змістової лінії програми. Цей принцип передбачає розуміння формально-синтаксичного, семантико-синтаксичного та комунікативного рівнів синтаксису; володіння базовими синтаксичними вміннями та навичками в усіх видах мовленнєвої діяльності – аудіюванні, читанні, письмі – дає учням основної школи можливість використовувати мову в різних сферах і ситуаціях спілкування, сприяє вдосконаленню їхнього монологічного та діалогічного.

Принцип текстотворчості передбачає засвоєння учнями мовних знань і формування синтаксичної та пунктуаційної компетентностей на основі текстів різних стилів, типів і жанрів мовлення, формування вмінь створювати власні висловлювання.

Принцип навчання синтаксису в міжрівневому взаємозв'язку із морфологією, лексикою, стилістикою. Тут на синтаксичному рівні мовної системи послідовно виявляється синтез вимірів функціонування всіх мовних одиниць, їх граматичні особливості. Зокрема визначення частин мови іноді можливе лише в структурі речення шляхом зіставлення члена речення й частини мови, вибір лексичних одиниць залежить від контекстуального оточення тощо.

Важливу роль у виробленні в учнів основної школи синтаксичних вмінь і навичок відіграє також принцип креативності. Суть цього принципу полягає в забезпеченні результативної творчої діяльності учнів, у стимулюванні їхньої мовотворчості в усні та письмні форми, аналізу різних типів текстів, стилів і жанрів мовлення. Принцип креативності спрямований на розвиток синтаксичної ерудиції школярів, удосконалення їхньої комунікативної компетентності.

Новизною для учнів основної школи є проведення *проблемного уроку*. Проблемність уроку досягалася послідовним створенням проблемної ситуації певної складності, яку учні не в змозі подолати за допомогою наявних знань, тому мотивувалася посилена навчально-пізнавальна активність та діяльність учнів для отримання нових знань. Особливостями таких уроків були: проблемний виклад матеріалу, проблемні демонстрації слайд-програм, евристична бесіда, проблемні завдання. У процесі виконання проблемних завдань було використано такі лінгвістичні прийоми створення проблемних ситуацій:

а) підведення учнів до виявлення певного протиріччя і самостійного знаходження шляхів його вирішення;

б) спонукання школярів до порівняння, узагальнення, формулювання висновків за допомогою постановки конкретних питань;

в) формулювання проблемних завдань, наприклад, з недостатніми або надмірними вихідними даними, із суперечностями у формулюванні завдань, заздалегідь допущеними синтаксичними помилками.

Навчання синтаксису складного речення в основній школі має поєднувати інноваційні освітні підходи в їх нерозривному взаємозв'язку та взаємозумовленості. На сучасному етапі вивчення синтаксису речення актуальними є такі інноваційні підходи: компетентнісний (формування предметних і між предметних компетентностей), діяльнісний (перехід від асоціативної моделі знань до динамічно структурованої системи розумових дій; удосконалення видів мовленнєвої діяльності школярів через аудіювання, читання, письмо), особистісно зорієнтований (забезпечення відповідних умов для різнобічного мовного та мовленнєвого розвитку кожного учня. Концептуальні засади інноваційних освітніх підходів обґрунтовано в Державному стандарті базової та повної загальної середньої освіти. У цьому важливому документі вказується, що компетентнісний підхід сприяє формуванню ключових і предметних компетентностей; діяльнісний підхід спрямований на розвиток умінь і навичок учнів, застосування здобутих знань у практичних ситуаціях тощо, особистісно зорієнтований підхід до навчання забезпечує розвиток соціокультурних академічних. Психологічних та інших здібностей учнів. Такий взаємозв'язок і взаємозумовленість підходів обґрунтовуємо екзистенціональною спрямованістю освіти на сучасному етапі, яка передбачає формування духовно розвиненої, креативної особистості з високим гуманістичним світоглядом, моральними цінностями й творчим мисленням, активною громадянською позицією тощо.

Список використаної літератури

- 1. Вихованець І. Р.** Граматика української мови. Синтаксис. Київ: Либідь, 1993. 348 с.
- 2. Вихованець І. Р.** Нариси з функціонального синтаксису української мови. Київ: Наукова думка, 1992. 224 с.
- 3. Доленко М. Т., Квашук А. Г.** Сучасна українська мова. Київ: Вища школа, 1992. 253 с.
- 4. Єрмоленко С. Я.** Синтаксис і стилістична семантика. Київ: Наук. думка, 1992. 210 с.
- 5. Заборна М. С.** Змістова організація складнопідрядних речень реального порівняння. *Лінгвістичні дослідження. Науковий вісник*. Вип. 3. Харків, 1997. С. 142–146.
- 6. Золотова Г. А.** Коммуникативные аспекты русского синтаксиса. Москва: Наука, 1987. 368 с.
- 7. Кобилянська М. Ф., Гуйванюк Н. В.** Сучасна українська літературна мова. Синтаксис. Київ: Вища школа, 1997. С. 270–275.
- 8. Мельничайко В. Я.** Аспекти лінгвістичного аналізу художнього тексту. *Дивослово*. 1999. № 9. С. 11–15.
- 9. Підготовка вчителя – філолога у педагогічному вищому навчальному закладі.** монографія / за ред. В. Я. Мельничайка, Л. В. Струганець. Тернопіль, 2017. С. 188–203.
- 10. Українська грамати́ка.** Київ: Наук. думка, 1986. 356 с.
- 11. Філіпенко А. С.** Основи наукових досліджень. Київ: Академічне видавництво, 2005. 208 с.

References

- 1. Vykhovanets, I. R.** (1993). Hramatyka ukrainskoi movy. Syntaksys [Grammar of Ukrainian language. Syntax]. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
- 2. Vykhovanets, I. R.** (1992). Narysy z funktsionalnoho syntaksysu ukrainskoi movy [Essays on the functional syntax of the Ukrainian language]. Kyiv: Naukova Dumka [in Ukrainian].
- 3. Dolenko, M. T., & Kvashchuk, A. H.** (1992). Suchasna ukrainska mova [Modern Ukrainian language]. Kyiv: Vyshcha Shkola [in Ukrainian].
- 4. Yermolenko, S. Y.** (1992). Syntaksys i stylistychna semantyka [Syntax and Stylistic Semantic]. Kyiv: Naukova Dumka [in Ukrainian].
- 5. Zaoborna, M. S.** (1997). Zmistova orhanizatsiia skladnypidriadnykh rechen realnoho porivniannia [Semantic organization of complex sentences of real comparison]. *Linhvistychni doslidzhennia. Naukovyi visnyk – Linguistic Studies. Scientific Bulletin*, 3, 142-146. Kharkiv [in Ukrainian].
- 6. Zolotova, G. A.** (1987). Kommunikativnye aspekty russkogo sintaksisa [Communication aspects of Russian syntax]. Moscow: Nauka [in Ukrainian].
- 7. Kobylanska, M. F., & Huivaniuk, N. V.** (1997). Suchasna ukrainska literaturna mova. Syntaksys [Modern Ukrainian language. Syntax]. (pp. 270-275). Kyiv: Vyshcha shkola [in Ukrainian].
- 8. Melnychaiko, V. Y.** (1999). Aspekty linhvistychnoho analizu khudozhnoho tekstu [Aspects of linguistic analysis of fiction]. *Dyvoslovo – Dyvoslovo*, 9, 11-15 [in Ukrainian].
- 9. Melnychaiko, V. Y., & Struhanets, L. V.** (2017). Pidhotovka vchytelia – filoloha u pedahohichnomu vyshchomu navchalnomu zakladi [Training of teacher-philologist in pedagogical higher educational institutions]. (pp. 188-203). Ternopil [in Ukrainian].
- 10. Ukrainska hramatyka** [Ukrainian grammar]. (1986). Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
- 11. Filipenko, A. S.** (2005). Osnovy naukovykh doslidzhen [Fundamentals of the scientific research]. Kyiv: Akademichne vydavnytstvo [in Ukrainian].

Щупко С. О. Сучасний підхід до навчання синтаксису складного речення в основній школі

Особливе місце в шкільному курсі української мови займає опрацювання синтаксису складного речення в основній школі. Зумовлене це роллю мови як засобу формування і вираження думки, як засобу спілкування між людьми.

Тільки на синтаксичному рівні мовної системи виявляється функціональна значимість одиниць усіх інших рівнів, їх участь у досягненні комунікативних цілей. З цього випливає необхідність тісного зв'язку між вивченням синтаксису складного речення в основній школі та опрацюванням матеріалу інших мовних розділів.

У статті досліджується пропедевтична підготовка до систематичного курсу синтаксису речення під час опрацювання несинтаксичних розділів. Синтаксична робота у процесі вивчення частин мови – якісно новий етап. Вивчення морфології на синтаксичні основи дозволяє реалізувати кілька дидактичних завдань: ознайомити учнів з

багатьма видами словосполучень і морфологізованими засобами вираження членів речення; закріпити вивчені раніше синтаксичні та пунктуаційні теми; продемонструвати деякі синтаксичні конструкції, які докладно будуть розглянуті пізніше. При цьому характер синтаксичного аспекту навчальної роботи зумовлюється характером змісту морфологічної теми.

Ключові слова: синтаксис складного речення, синтаксична основа, комунікативна функція, пропедевтична підготовка до систематичного курсу синтаксису, перспективність в навчальній роботі, синтаксична структура мовлення.

Щупко С. А. Современный подход к обучению синтаксиса сложного предложения в основной школе

Особенное место в школьном курсе украинского языка занимает обработка синтаксиса сложного предложения в основной школе. Это обусловлено ролью языка как средства формирования и выражения мысли, как средства общения между людьми.

Только на синтаксическом уровне языковой системы проявляется функциональная значимость единиц всех других уровней, их участие в достижении коммуникативных целей. Из этого следует необходимость тесной связи между изучением синтаксиса сложного предложения в основной школе и обработкой материала других языковых разделов.

В статье исследуется пропедевтическая подготовка к систематическому изучению синтаксиса предложения во время обработки несинтаксических разделов. Синтаксическая работа в процессе изучения частей речи – качественно новый этап. Изучения морфологии на синтаксической основе позволяет реализовать несколько дидактических задач: познакомить учащихся со многими видами словосочетаний и морфологизованными средствами выражения членов предложения; закрепить ранее изученные синтаксические и пунктуационные темы; продемонстрировать некоторые синтаксические конструкции, которые подробно будут рассмотрены позже. При этом характер синтаксического аспекта учебной работы предопределяется характером содержания морфологической темы.

Ключевые слова: синтаксис сложного предложения, синтаксическая основа, коммуникативная функция, пропедевтическая подготовка к систематическому курсу изучения синтаксиса, перспективность в учебной работе, синтаксическая структура речи.

Shchupko S. The Contemporary Approach to Teaching of Syntax of Complex Sentence at Secondary School

A special place in the school course of the Ukrainian language is occupied by the study of the syntax of a complex sentence. This is due to the role of language as a means of forming and expressing thoughts, as a means of communication between people.

The functional significance of the units of all levels of the language system, their participation in achieving communicative goals is visible at the syntactic level only. So there is a close connection between the study of the syntax of a complex sentence at school and the elaboration of material in other language sections.

In the article peculiarities of preparation to systematic course of syntax of complex sentence during learning of non-syntactic themes is studied. Analysis of syntactic role of parts of speech is important. The study of morphology on a syntactic basis allows to solve several didactic tasks: to discuss with pupils many types of phrases and morphological means of expression of members of sentence; consolidate syntactic and punctuation topics which were studied previously; to demonstrate some syntactic constructions, which will be discussed in detail later.

The syntactic aspect of educational work is determined by the content of the morphological theme.

Key words: syntax of complex sentence, syntactic base, communicative function of the utterance, propaedeutics for studying of systematic course of syntax, prospects in teaching, syntactic structure of speech.

Стаття надійшла до редакції 28.02.2021 р.

Прийнято до друку 26.03.2021 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Шехавцова С. О.